

Taina Käppi

Tutkielma kirkkojen ovista Pirkanmaalla

Opinnäytetyö

Kevät 2015

SeAMK Liiketoiminnan ja kulttuurin yksikkö

Konservoinnin koulutus-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Konservoinnin koulutusohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Rakennuskonservointi

Tekijä: Taina Käppi

Työn nimi: Tutkielma kirkkojen ovista Pirkanmaalla

Ohjaaja: Janne Jokelainen

Vuosi: 2015

Sivumäärä: 51

Tutkielma Pirkanmaan kirkkojen ovista on kartoitus, minkälaiset ovet ovat kirkkoisamme tällä hetkellä. Selvitin tutkielmassani, voiko aikakausien vaihtelusta kirkkojen ovista lukea niiden iän. Tarkastelin ovia ainoastaan ulkopuolelta.

Valitsin tutkielmaani Pirkanmaalta kahdeksan kirkkoa ovineen. Kirkkoista kaksi on rakennettu myöhäisellä keskiajalla, kaksi on 1700-luvun jälkipuolelta, kolme on 1800-luvulta ja yksi on 1900-luvulta. Tutkielman aluksi kerron kirkkojen rakentamisen alueellisuudesta ja rakennustavoista. Luku ovien ja saranoiden historiasta pohjautuu kirjallisuuslähteisiin. Peilioven rakenne on esitelty perusteellisemmin. Ovia on nimitetty niiden ulkonäön perusteella. Ovien heloista on lyhyt historia-esittely. Seuraavaksi esittelen valitsemani kirkot valokuvina. Yleiskuva näyttää rakennustyyppin. Lyhyt sanallinen esittely seuraa kuvaa. Kuvasin pääovet, ja siinä tapauksessa sakastin ovet, että ne olivat erinäköiset kuin pääovet. Saranoista ja heloista on myös kuvat. Jokaisen kirkon ovista on sanallinen kuvaus ja arvio, jolloin vertaan ovia ja saranoita niiden tunnettuun historiaan.

Tutkielma osoittaa että ovilla ei ole yhteistä tekijää. Osa ovista on hyvin vanhoja, voivat olla jopa kirkon rakentamisen ajoilta. Varmaan ajoitukseen tarvitaan esteettön tutkimus ovista ja saranoista sekä metalliheloista. Tarvitaan myös dokumentoidut tiedot arkistoista sekä seurakuntien henkilökunnalta.

Vanhoja ovia on säilynyt ja jotkut ovet ovat tuhoutumassa. Haluan työlläni herättää huomaamaan ovien arvon. Tutkielman aineisto antaa pohjatietoa ovien ja saranoiden lisätutkimukseen.

Avainsanat: ovi, ovien historia, sarana

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Conservation

Specialisation: Building Conservator

Author: Taina Käppi

Title of thesis: The study of the doors of Pirkanmaa churches

Supervisor: Janne Jokelainen

Year: 2015

Number of pages: 51

This study on the doors of Pirkanmaa churches presents the door types our churches have today. I aimed to find out if the age of a church can be defined by examining its doors. I examined the doors only from the outside.

I chose eight churches in Pirkanmaa for my study. First, I present the construction methods and the regional features of the churches in Finland. The chapter about the history of doors and hinges is based on literature sources. In this study, the doors were named based on their appearance.

The churches are presented in pictures. A full-length portrait of the church shows the building type. The picture is followed by a short verbal presentation and a photograph of the main doors. Pictures of the hinges and the door furnishing are also presented. There is a verbal description and evaluation on each church door, in which I compare the doors and their hinges with their history.

The study shows that the doors do not have a common denominator. In a couple of cases, the doors are very old. They may even date back to the time the churches were built. To make a certain dating, the researcher must even have access to the door structures. Documented data from the archives also needed.

A few old doors have been preserved, but great many are decaying. With this study, my aim is to wake interest in the value of old doors. It may also give a good ground for further research on doors and hinges.

Keywords: door, history of doors, hinge

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	1
Thesis abstract.....	2
SISÄLTÖ	3
Kuvaluettelo	5
1 JOHDANTO	7
2 PIRKANMAALAIKIA KIRKKOJA	8
2.1 Suomalaisen kirkonrakentamisen vaiheita	8
2.2 Pirkanmaalaisten kirkkojen taustaa.....	11
3 OVET	12
3.1 Lautaovet	12
3.2 Paneeliovet	12
3.3 Peiliovet	13
3.3.1 Peiliovi ulko-ovena.....	16
3.3.2 Peilioven kehyspuun valmistus	17
3.3.3 Peilioven peilin valmistus	17
3.4 Pariovet.....	18
3.5 Laakaovet	18
4 OVIEK HELAT	20
4.1 Saranat	20
4.2 Painikkeet ja vetokahvat	21
4.3 Avainkilvet.....	21
5 PIRKANMAALAIKIEK KIRKKOJEN OVIA.....	23
5.1 Sääksmäen kirkko.....	24
5.1.1 Kuvaus kirkon ovista.....	25
5.1.2 Arvio kirkon ovista.....	26
5.2 Lempäälän Pyhän Birgitan kirkko.....	27
5.2.1 Kuvaus kirkon ovista	28
5.2.2 Arvio kirkon ovista.....	29
5.3 Kangasalan kirkko.....	30
5.3.1 Kuvaus kirkon ovista	31

5.3.2 Arvio kirkon ovista.....	32
5.4 Punkalaitumen kirkko.....	33
5.4.1 Kuvaus kirkon ovista.....	34
5.4.2 Arvio kirkon ovista.....	35
5.5 Akaan Toijalan kirkko.....	36
5.5.1 Kuvaus kirkon ovista.....	37
5.5.2 Arvio kirkon ovista.....	38
5.6 Sahalahden kirkko	39
5.6.1 Kuvaus kirkon ovista.....	40
5.6.2 Arvio kirkon ovista.....	41
5.7 Tyrvään kirkko.....	42
5.7.1 Kuvaus kirkon ovista.....	43
5.7.2 Arvio kirkon ovista.....	44
5.8 Metsäkansan kirkko	45
5.8.1 Kuvaus kirkon ovista.....	46
5.8.2 Arvio kirkon ovista.....	47
6 PÄÄTELMÄT.....	48
LÄHTEET.....	51

Kuvaluettelo

Kuva 1. Peiliovien tavalliset rakennetyypit (Museovirasto Korjauskortisto 2000, 4).	14
Kuva 2. Sääksmäen kirkko	24
Kuvat 3. a) Sääksmäen kirkon pääovi ja b) oven kahva.	25
Kuva 4. Sääksmäen kirkon oven sarana.....	25
Kuva 5. Lempäälän kirkko.....	27
Kuvat 6. a) Lempäälän kirkon pääovi ja b) sakastin ovi.	28
Kuvat 7. a) Lempäälän kirkon oven sarana ja b) sen kahva.	28
Kuva 8. Kangasalan kirkko.	30
Kuvat 9. a) Kangasalan kirkon pääovi ja b) oven kahva.	31
Kuvat 10. a) Kangasalan kirkon ulkokomeron ovi ja b) sen sarana.....	31
Kuva 11. Punkalaitumen kirkko.....	33
Kuvat 12. a) Punkalaitumen kirkon pääovi ja b) sen sarana.	34
Kuvat 13. a) Punkalaitumen kirkon papin ovi ja b) sen kahva.	34
Kuva 14. Akaan Toijalan kirkko.....	36
Kuvat 15. a) Toijalan kirkon pääovi ja b) sen sarana.	37
Kuvat 16. a) Toijalan kirkon pääoven kahva ja b) sakastin pariovi.....	37
Kuva 17. Sahalahden kirkko.	39
Kuvat 18.a) Sahalahden kirkon pääovi ja b) sen sarana.....	40
Kuvat 19.a) Sahalahden kirkon solan ovi ja b) pääoven kahva.....	40

Kuva 20. Tyrvään kirkko.	42
Kuvat 21.a) Tyrvään kirkon eteläisen ristisakaran ovi ja b) oven kahva.	43
Kuva 22. Tyrvään kirkon oven sarana.	43
Kuva 23. Metsäkansan kirkko.	45
Kuvat 24. a) Metsäkansan kirkon pääovi ja b) oven kahvat.	46
Kuva 25. Metsäkansan kirkon oven sarana.	46

1 JOHDANTO

Ovet ovat ihmisten luomia taidonnäytteitä. Niillä pidetään lämpö sisällä ja kutsu-mattomat ulkona. Oven teko vaatii taitoa. Sen on syytä olla liikutettavissa ja syytä pitää muotonsa. Ovi kutsuu usein miellyttävällä ulkonäöllään kulkemaan siitä. Sen tyypillisin materiaali on puu. Lisäksi heloitukset saranoineen vaativat omat taita-jansa. Oven rakenteen tulee asunnoissa olla riittävän kevyt mutta silti riittävän tu-keva. Kirkollisissa rakennuksissa saatetaan asettaa toiselle sijalle käytettävyys tai arkinen käyttö. Ovet saattavat olla suuria ja painavia, vaikuttavan komeita ja kun-nioitusta herättäviä. Jumalallisia. Useat vanhoista kirkkoista ovat palaneet, palon myötä on menetetty puuosat. Myös ajan hammas on syönyt puisia ovia ja ne on saatettu vaihtaa uusiin. Millaisia kirkkojen ovet ovat asuinalueeni ympäristössä? Onko vanhoja ovia säilynyt? Ovatko ovet rakennustyyppille ominaisia? Onko ovissa joitakin yhteisiä piirteitä?

Katsellessani Intendentti konttorin suunnitelmia tai piirroksia kirjoista, voin todeta, että rakennusten yksityiskohtia on suunniteltu huolella. Silti ovien kohdalla on vain aukko. Detaljipiirustuksista löytynee tarkempia kuvauksia. Ovet on jonkun täytynyt suunnitella, sen verran upeita ovia kirkkoissamme on. Valmistajina lienevät kansan-rakentajat, jotka tekivät kirkot, saarnatuolit ja alttaritaulun pielikötkin.

Tässä tutkielmassa kirkkotietojen yhteydessä on mainittu kirkkoihin kohdistuneet korjausvuodet, kun ne ovat kirjallisuudesta löytyneet. Ovet on saatettu korjausten yhteydessä käsitellä. Tässä tutkielmassa olen kerännyt kirkkojen kuvia kahdeksas-ta kirkosta Pirkanmaalla. Niistä on valokuva-aineisto kirjallisen osuuden jälkeen, sekä kuvaus ovista kirjallisen aineiston perusteella. Viimeiseksi on arvio ovista. Työssäni olen kuvannut seuraavien kirkkojen ovia: Sääksmäki, Lempäälä, Kan-gasala, Punkalaidun, Akaan Toijala, Sahalahti, Sastamalan Tyrvää, Metsäkansa.

2 PIRKANMAALAISIA KIRKKOJA

Pirinen (1980, 5–6) toteaa, että kirkko on kirkonkylissämme perinteisesti ollut keskipisteenä. Kylät ja pitäjät ovat muotoutuneet kirkon ympärille. Yhteiskuntamme alueellinen jäsentyminen on alkanut kehittyä niiden ympärille. Kirkkopitäjäksi muodostui kirkko kulkumatkan päässä. Toki myös pitäjiä muodostui ihmisten kansoitamille alueille ja tälle joukolle tuli myös rakentaa kirkkorakennus. Kuntamme ovat kehittyneet seurakunnista joiden keskukseksi tuli kirkko. Kirkko on kokonainen taideos. Vaikka kirkkoja usein rakennettiin vuosikausia tai niitä on vuosikymmenten tai -satojen aikana muutettu tai niitä on laajennettu, ne ilmentävät tyylien kerrostumia sopusuhtaisesti. Ulkomailta meille tulleet tyylivirtaukset ja materiaali ovat luettavissa kirkoista. Näin ollen kirkkorakennuksista voimme lukea vuosisatojen muutosta tyyliessä ja rakennustavoissa. Meillä alkujaan suomalaiset itseoppineet miehet poikineen rakensivat kirkot. Heidän omat tapansa ja ammattitaitonsa antaa oman leimansa kirkkoihimme.

2.1 Suomalaisen kirkonrakentamisen vaiheita

Sinisalo (1980, 32–48) kertoo teoksessaan, että keskiajalta, 1200-luvun lopulta 1500-luvun alkupuolelle asti, maassamme säilyneistä rakennuksista kirkkoja on yli seitsemänkymmentä. Osa niistä on suuresti muunneltuja tai raunioita. Vain muutama kivikirkko on kokonaan hävinnyt keskiajan jälkeen. Kivestä ja tiilestä muuraaminen tunnettiin Suomessa jo 1100–1200-luvun vaihteessa. Kivikirkkoja rakennettiin maassamme Ahvenanmaalle, maamme lounais- ja eteläosaan, Hämeeseen ja Kristiinankaupunki-Pietarsaari-linjalle. Jo kahdensadan vuoden ajalta ennen säilyneitä kirkkojamme, tunnetaan puukirkkojen perustuksia tai muurin osia tai kertomuksia kirkonpaikoista. Eräät löydöt viittaavat siihen että vanhimmat puukirkkomme olisivat olleet sauvakirkkoja. Vastaavia löytyy vielä Norjasta. Lamasalvos-tekniikka tosin tuli kirkoissakin käyttöön jo varhain. Puukirkkoja tiedetään rakennettun koko keskiajan. Aika oli kirkkoarkkitehtuurin kukoistuskautta (Suomen rakennushallinto 1967, 9).

Sinisalon (1980, 55–56) mukaan uskonpuhdistuksen aika 1500-luvulla hillitsi kirkkojen rakentamista kahden sadan vuoden ajan. Vaatimattomia puisia kirkkoja rakennettiin koko ajan, mutta niitä ei ole säilynyt tiettävästi yhtään. 1600-luvulta on säilynyt Lounais-Suomen pienten seurakuntien tornittomia pitkäkirkkoja. Niillä on kummallakin sivulla kylkihuoneet, sakaristo ja asehuone. 1600-luvulla rakennettiin puusta myös toista pitkäkirkkotyyppiä. Se oli pohjalainen tornillinen tai torniton suurten seurakuntien tukipilarikirkko. 1600-luvun lopulla alettiin rakentamaan myöhäisrenessanssin ristikkoideaan pohjautuvia ristikirkkoja. Niissä sakaristo sijaitsi runkokuoneen pohjoisella puolella. Varhaisimmat ristikirkot rakennettiin Päijänteen ja Kymijoen alueelle. Näistä Elimäen ja Iitin kirkot ovat säilyneet. Lounais- ja Itä-Suomen sekä Pohjanmaan ristikirkot ovat pääosin hävinneet.

Ison vihan aikana 1700-luvulla kirkkoja poltettiin ja ryöstettiin. Uusia ei juurikaan rakennettu, ennen kuin 1700-luvun puolivälin jälkeen. Väkiluvun kasvu ja taloudellinen elpyminen vilkastutti rakentamisen. Pitkäkirkkoja laajennettiin ristikirkkoiksi kasvattamalla kylkiäisiä. Näiden kirkkojen sakaristo säilyi pohjoispuolen kylkiäisessä. Tilaa saatiin lisää viistämällä ristikirkon sisäkulma tai rakentamalla kulmaulokkeita sakaroiden väliin (Suomen rakennushallinto 1967, 214). Pyramidimaisen katon päätteeksi kohosi keskustorni. Maamme itäisen osan, pohjanmaan ja lounaisen osan ristikirkkoissa oli omat tyyppipiirteensä. Tosin lounaassa pitkäkirkkotyyppi säilyi suosittuna, jossa tapuli sijoitettiin länsitorniksi. Kirkon- ja tapulien rakentajina toimivat taitavat miehet, joista osan pojat jatkoivat taitoa. (Sinisalo 1980, 59–78.)

Tukholmassa hyväksyttyjen tyylikäsitysten mukaan 1741 annetulla päätöksellä uuden kirkon piirustukset tuli hyväksyttäväksi tuomiokapitulissa ja maaherralla (Suomen rakennushallinto 1967, 12). 1759 piirustukset määrättiin hyväksyttäväksi Tukholman yli-intendentillä, houkuttimena oli kirkkokolehti rakennusavustuksena. 1776 tarkastus tiukkeni kirkoissa myös sisustukseen ja houkuttimia ei käytetty. Länsitornillinen kivistä rakennettu pitkäkirkko tai ristikirkko oli määräyksessä ohjeena. Ajanmukaisia tyylivirtauksia tuli Tukholmasta, joita rakentajat tulkitsivat omalla harkinnalla. (Sinisalo 1980, 59–78.)

Intendenttikonttorin tehtävä 1810 alkaen oli Sinisalon (1980, 79–102) kertoman mukaan suunnitella rakennukset. Hyväksyjänä oli keisari, senaatin talousosasto,

tuomiokapituli tai maaherra. Valvonta tehostui entisestään. Rakentajina olivat edelleen kansanmestarit. Suunnitteluun he eivät yltäneet, paitsi muutellen piirustuksia, tai tulkiten niitä tavallaan (Suomen rakennushallinto 1967, 219.) Sinisalo (1980, 79–102) jatkaa, että suunnitelmissa tavoiteltiin kivikirkkoja, mutta usein seurakunnat saivat puukirkkonsa. C. Bassin intendenttikaudella 1810–1824 oli ominaista ristivarsien välissä kulmaulokkeet ja itäsuomalaisten kaksoisristikirkot. Uutena piirteenä tuli keskeiskirkkojen kupukatto keskustornilla. 1824 alkoi C.L. Engelin päällikkökausi. Kirkon ominainen tyyppi oli keskeisesti korostettu kupolikattoinen ristikirkko, jossa sisäkulmat ovat viistetyt (Suomen rakennushallinto 1967, 260). Myös kiinnostus pitkäkirkon malliin heräsi uudelleen. 1841 alkoi E. B. Lohrmann intendenttikausi. Hän oli hyvin perehtynyt saksalaiseen uusgotiikkaan. Peittämättömällä tiilellä tai rappauksella päällystetyt länsitornilliset pitkäkirkot pyörö- ja suippokaarilla päättyivät suunnitelmiin (Suomen rakennushallinto 1967, 295–304). Myös perintönä empirien ajalta olivat puusta rakennetut pitkäkirkot lyhyillä sivun sakaroilla 1890-luvulle asti. Uusgotiikan myöhemmän vaiheen aikana, 1870–90 rakennettiin paljon kirkkoja ja uudistettiin vanhoja kirkkoja. 1880-luvulla alkaa koristeellisuuden aika.

Sinisalo (1980, 104–126) jatkaa teoksessaan, että uusgotiikan jälkeinen kaavoittunut muotokieli vaihtui 1900-luvun alussa kansallisromantiikan ja jugendin aikaan. Hän kertoo tuolloin valmistetun arkkitehtuurin, kuvataiteen ja taideteollisuuden yhteisluomuksia. 1900-luvun vaihteessa torniarkkitehtuuri, runsasmuotoisuus, luonnonkivi ja tiili olivat muodissa. Kirkkojen sisätilaksi muotoutui lyhyt ja leveä kirkkosali. Jugend laantui kirkkoarkkitehtuurissa kymmenessä vuodessa, vaikka sen jälkivaikutusta näkyikin vielä 1920-luvulla. Alkoi kokeilun ja etsinnän aika, kun symmetria ja monumentaalisuus nousivat taas keskeisiksi tekijöiksi. Teräsbetonin käyttö alkoi vuosisadan alussa (Suomen rakennushallinto 1967, 401). 1920-luvulla pitkäkirkot todettiin tunnelmaltaan kokoavaksi ja levolliseksi. Katolle rakennettiin kattoratsastaja tai torni. 1920-luvun lopulla ja 30-luvun alussa alkoi 1920-luvun klassismina tunnettu aikakausi. Kirkot seurakuntasaleineen ja campanile-tornit olivat monumentaalisia. Ensimmäiset funktionalistiset muodot rakennettiin kirkkoihin 1930-luvun puolivälissä sisältäen kaarevia ja suoria puhtaita pintoja. Funktionaaliin materiaalin käsittelyyn yhdistettiin keskiaikaista kivikirkkoarkkitehtuuria korkeilla katoilla 1950-luvulla. A. Aalto teki modernin kirkkoarkkitehtuuriin ennen nä-

kemättömiä ratkaisuja valkein rappauspinnoin ja tummin kuparikatoin. Tilakokeilut tuottivat korostettuja yksinkertaisia kirkkoja ja katedraaleja.

2.2 Pirkanmaalaisten kirkkojen taustaa

Lähes koko nykyinen Pirkanmaan alue mainitaan Suur-Pirkkalana 1200-luvulla. Vuosisadan kuluessa uskonnollinen toiminta aikaansai piispan ja tuomiokapitulin johtaman hiippakunnan. Suuri osa näistä tutkielmani kirkkokunnista erosivat Suur-Pirkkalasta omiksi kirkkopitäjikseen 1300–1600-lukujen aikana. (Nokian seurakunta.)

Hiekkanen (2007, 334) toteaa, että alueella sijaitseva Sääksmäki on yksi Hämeen vanhimpia kirkkopitäjiä. Seudulla on ollut asutusta jo rautakauden alusta alkaen. Seurakunta perustettiin luultavasti 1200-luvun alkupuolella, vaikka se esiintyy ensimmäisen kerran historianlähteissä vasta 1340.

Vesilahdella on myös asuttu rautakaudelta keskiaikaan, alueelta on löydetty rautakautisia kalmistoja. Lempäälä ja Vesilahti olivat 1200-luvulla perustetun Pirkkalan emäseurakunnan osia ja ne erosivat luultavasti 1300-luvun alussa Vesilahden seurakunnaksi. (Hiekkanen 2007, 270, 232.)

Hiekkasen (2007, 232–350) mukaan Pirkanmaan alueella sijaitsee kuusi keskiaikaista kivikirkkoa, joista yksi on raunio. Kirkkojen läheisyydessä on säilynyt myös useita keskiaikaisia kivisakasteja.

Rakennustavoiltaan Haapion (1980) mukaan alueen kirkot noudattavat yleisiä alueen kirkonrakentamisen aikakausien tapoja. 1500-luvun alun jälkeen ei ole säilyneitä kirkkoja lainkaan. 1760-luvulla alkoi rakentaminen tai kirkkoja on säilynyt siitä ajasta alkaen. Kaikkein runsaimmin kirkkoja on rakennettu 1800-luvun alkupuoliskolla.

Tutkielmaan valitsin kaksi kirkkoa myöhäisen keskiajan tienoilta, kaksi kirkkoa 1700-luvun jälkipuolelta, kolme kirkkoa 1800-luvulta ja yhden 1900-luvun alkupuolelta.

3 OVET

Ovien rakenne on kehittynyt satojen vuosien aikana. Puu on ollut suosittu materiaali, myös metallia on käytetty. Myöhemmin on käytetty monia muitakin materiaaleja kuten lasia ja alumiinia. Tavallinen kehityksen kulku on tuonut kunkin ovityypin ensin arvokkaampien rakennusten oveksi. Sittemmin ovet pääsivät kansanrakennuksiin ja talousrakennuksiin. Polarin mukaan (1975, 45) kansanrakentajat ovat panneet parastaan rakennusten yksityiskohtiin ja eri seutukuntien rakennustyyliä on tunnistettavissa alueittain. Ovien rakenneosat ovat muotoutuneet ajan kuluessa, samoin oven käytön mahdollistavat osat. Esikuvat näille osille ovat olleet samantapaiset aina. Vielä 1800–1900-lukujen vaihteessa asuinrakennusten ovet rakennettiin aukeamaan sisään päin. (Jaatinen 1989, 111.)

3.1 Lautaovet

Varhaisimmat lautaovet koostuvat pystyyn asetetuista lankuista jotka on koottu poikkipienoilla ja vinotuella (Hidemark 2011, 189). Pitkät saranaraudat vahvistavat kokoonpanoa. Upotetuilla lohenpyrstöleikatuilla poikkipienoilla kootut pystylaudat edustavat jo suurta taitoa. Vanhimmat lautaovet ovat olleet vain muutamasta lankusta tai laudasta valmistetut, kapea ja matala ovi. Ovelle tarkoitettu kynnyks on ollut korkea ja ovimateriaali karkeaa. (Jaatinen 1989, 111.)

3.2 Paneeliov

Lautaovi muuntui paneelioveksi, kun taso tehtiin pystylandoista ja vaakatasoon asetetut ponttilaudat ladottiin lautojen päälle. Pitkät saranaraudat jätettiin ponttilaudan alle. (Kolehmainen 1998, 98) Paneeliovea alettiin verhoilemaan ponttatulla tai ponttaamattomalla laudalla, jonka reuna oli uurrettu tai höylätty muotoon. Verhouslauta asetettiin vaakasuoraan, viistoon, ruutu- tai nuolen muotoon. (Jaatinen 1989, 111.)

1800-luvun alussa käytettiin vaakasuoraan verhoiltaessa leveää paneelilautaa, vuosisadan lopulla kapeampaa lautaa. Nuolen muotoista sulkapanelointia käytet-

tiin 1600–1700-luvun alussa. Viistoon asetettu verhoilu oli muodissa 1700-luvun loppupuolella. (Rosén 1984, 12–13.). Ruutupanelointi periytyy jo 1600-luvulta 1700-luvun alkuun (Valonen 1994, 57).

Valosen mukaan kapeaa paneelia imitoitiin myös uurtamalla lautta (1994, 57) ja nuolen muotoista imitointia käytettiin esim. 1700-luvun lopulla (Kolehmainen 1998, 99).

Verhouslauta tuki oven rakennetta. Ovien valmistamisessa näkyy eroja eri ajalla ja eri paikkakunnilla. Puumateriaalista rakennusta rakentaen oviaukko täytettiin suorakulmion muotoisella puuovella. Kivirakennuksia rakentaen oviaukon yläreunaksi soveltui kaariaukko-muoto. (Jaatinen 1989, 111.)

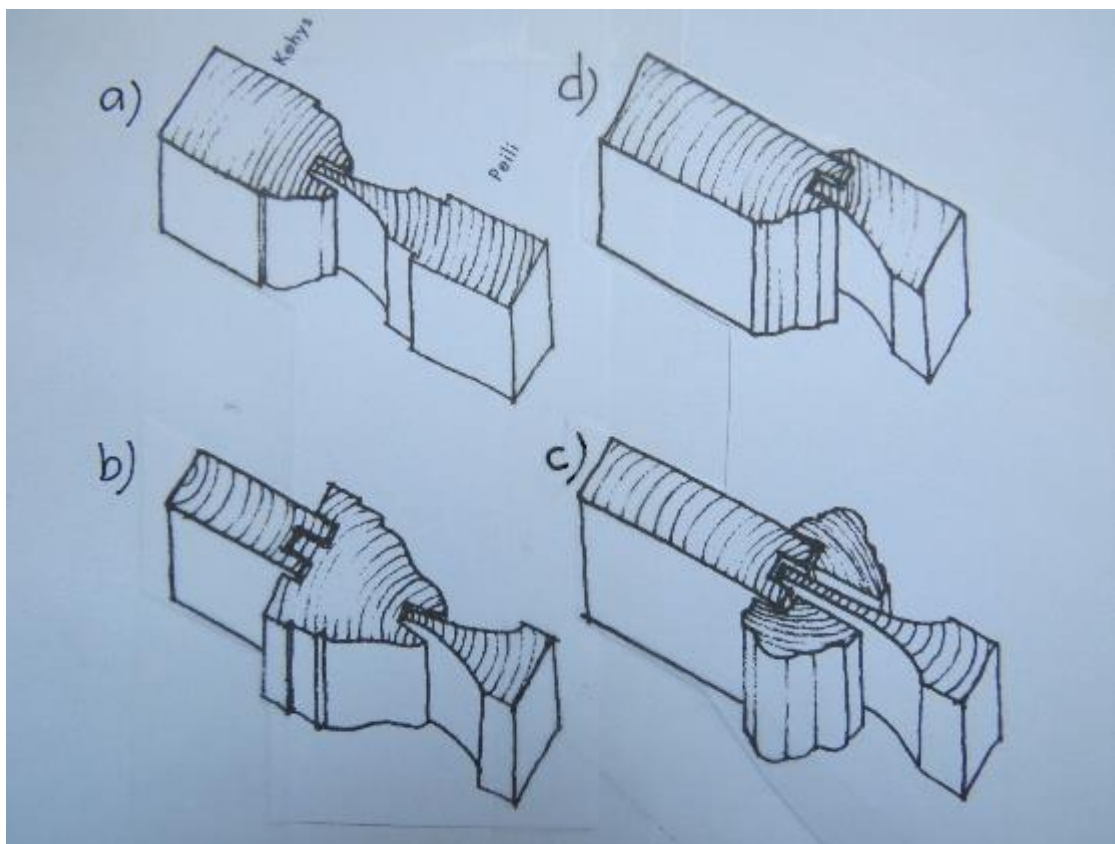
Ovia paneloitiin asuinrakennuksiin ja kirkkoihin sulka- tai ruutupaneelin muotoon (Pajunen 1983, 24–25). 1800-luvun ajan niitä valmistettiin moneen käyttöön ja 1920-luvulla ovityyppi tuli uudestaan suosituksi. Ulko-ovikäyttöön se maalattiin tuolloin usein ruskeaksi. Toisarvoisiin, silti tärkeisiin kohteisiin sitä käytettiin 1930-luvullakin. (Jaatinen 1989, 111.)

Pohjoismaisen Museon kulttuurihistoriallinen selvitys keskiruotsalaisista tavallisten rakennusten pinnoista, kertoo, että vaikka paneeliovet olivat rakenteeltaan yksinkertaisia, ne olivat suosittuja asuin- ja ulkorakennusten ovina ja niiden taiteellinen vaikutelma oli suuri (Rosén 1984, 12). Samoja vaikutteita voitiin löytää suomalaisista ovista. Etelä-pohjanmaalla on lautaovet komeita ja veistettyjä, vinoruutuisia ja ristikkourteisia, navettarakennuksenkin ovissa on akantuslehtiaiheita. Erään aitan ovi on aikoinaan kuulunut Laihian ensimmäiseen kirkkoon, se on vuodelta 1642. (Polari 1975, 68–69.)

3.3 Peiliovet

Kehyksellinen ovi tuli käyttöön jo 1500-luvulla, lautaoven sijaan. Aluksi ovi oli kaksipeilinen. Koristusta saattoi olla runsaasti. Samalla rakenteella mutta vaatimattomasti toteutettuna ovea valmistettiin vielä 1800-luvun alussa (Kolehmainen 1998, 102). Puun rakenne ymmärrettiin jo tuolloin ja peilejä ei sidottu liikkumattomiksi

kehyspuihin. Peiliovia on valmistettu kolmella eri tavalla, joilla voi olla omia variaatioita. (Jaatinen 112–113.)

Kuva 1. Peiliovien tavalliset rakennetyypit (Museovirasto Korjauskortisto 2000, 4).

a) Puoliranskalaisessa koirasponttinen peili on upotettu naarasponttisiin kehyspuihin. Oven rakenne on siro ja sitä on valmistettu 1800-luvun puolivälistä nykypäivään asti. (Rakennusapteekki 2011, 477.)

b) Täysranskalaisessa on koirasponttinen peili upotettu profiililistan sisälle. Listan ollessa paksumpi kuin kehyspuut se uppoaa naarasponttiseen kehyspuuhun. Kokoranskanlaisia käytettiin aluksi säätyläisasunnoissa. Talonpoikaisrakentamiseen kokoranskanlista ovi, kuten sitä myös kutsutaan, tuli vasta 1800-luvun lopulla. Samassa ovesa voi olla eri tavoin valmistettuja peilejä, esimerkiksi kolmipeilisesä ovesa alimmainen ja ylimmäinen voivat olla kokoranskalaisia peilejä ja keskimmäinen puoliranskalainen. (Jaatinen 1989, 112.)

c) Amerikkalainen liitos on rakenteiden variaatio, jossa peili liitetään kehyslistoihin ja liitoskohtiin kiinnitetään kynteliitoksena kruusauslistat, joko toiselle tai molemmille puolille ovea. (Jaatinen 1989, 112)

d) Pintapeilirakenteisessa ovesa naarasponttinen peili on upotettu sivukehys- ja poikkikehyspuun naarasponttiin. Näin peilipinta nousee kehyspuun pintaa korkeammalle ja vanhimmissa ovityypeissä voitiin liitokseen takapuolelle kiinnittää koristelista. Rakenne antaa peilin elää vapaasti. (Rakennusapteekki 2011, 477.)

1600-luvun puolivälin jälkeen kaksipeilistä ovea seurasi linnoihin ja varakkaisiin kartanoihin valmistetut kuusi-, kahdeksan- tai useampi-peiliset ovet. Kolmipeilisiä ovia alettiin valmistamaan suuremmassa määrin 1700-luvun alussa. Erilaisin kehys- ja profiililista-vaihtoehdoin valmistettiin keskelle suuri peili ja ylle sekä alle vain kolmannes suuresta peilistä (Rosén 1984, 36–37). Tämä malli vakiintui rokokoon ajan käyttöön ja erityisesti Ruotsalaisissa 1750-luvun tietämillä rakennetuissa kartanoissa ovi oli suosittu. Vielä 1860–1900 tätä ovimallia valmistettiin teollisesti. (Jaatinen 1989, 112–114.)

Jaatinen (1989, 112–114) mukaan 1700-luvun lopulla valmistettu kolmipeilinen ovi oli myös tunnusomainen rokokoon ajalle. Sen ylin peili oli suurin ja kaksi alempaa pieniä. Keskimäinen peili oli yleensä puoliranskalainen ja ylin sekä alin olivat kokoranskalaiset. (Gudmundsson 2004, 25–26). Tätäkin ovea valmistettiin vielä 1800-luvun lopulta 1900-luvulle. 1800-luvun alun kolmipeilinen ovi poikkesi edellisistä peilijaon koolla. Tuolle empiren ajan ovelle oli ominaista että ylä- ja alapeilit olivat yhtä suuret, väliin jäävä kolmas peili oli vain puolet edellisistä (Gudmundsson 2004, 25–26). Kolmipeilisten variaatiot muuttuivat vielä. Suuri peili ylhäällä ja kaksi pientä, mutta keskenään yhtä suurta alhaalla. Lopulta kehitys johti kolmeen yhtä suureen peiliin (Pajula 1983, 24). Nelipeilisiä ovia on valmistettu jo 1600-luvulla. Ylhäällä ja alhaalla yhtä suuret peilit sekä välissä kaksi saman kokoista pystyssä oli tuon ajan suosittu malli (Kolehmainen 1998, 102). Ovi oli edullinen valmistaa ja siitä tuli suosittu myös 1700-luvulla sekä 1800-luvun alussa. 1860–1900-luvuilla tätäkin ovea valmistettiin teollisesti korkeampana kuin ennen, ja uusrenessanssin tyylin aikaan 1880-luvulla sitä käytettiin paljon (Gudmundsson 2004, 25–26). Nelipeilinen matala ja leveä ovi, jossa kaikki peilit ovat pystyssä kahdessa korkeudessa tuli myös käyttöön jo 1600-luvulla (Hemgård ym. 2011, 48). Sitä on

tavattu vielä 1800-luvullakin. Nelipeilinen ovi, jossa kaikki peilit ovat päällekkäin ja yhtä suuria, tuli käyttöön 1900-luvulla.

3.3.1 Peiliovi ulko-ovena

Peiliovia käytettiin rakennusten ulko-ovina jo 1800-luvulla. Ovia käytettiin yksinkertaisena, kaksinkertaisena ilmaraon kanssa ja kaksinkertaisena eristeen kanssa sekä kaksinkertaisina ovina liimatulla rakenteella. Nauloja ei vielä käytetty. Peilejä korvattiin kaksinkertaisella lasilla, näin eteistilaan saatiin valoa. Vesilistoja lisättiin vaakapintojen päälle johdattamaan vesi pois ovipinnoilta. Maalilla pyrittiin suojaamaan säältä ovea. Peiliovien sivu- ja yläreunaa ei vielä huullettu karmiin. (Jaatinen 1989, 113–116.)

Rosénin kirjoituksen (1984, 10) mukaan Ruotsissa 1700–1800 lukujen aikana käyttöön tulleissa peiliovissa on ollut vaihteleva määrä peilejä ja mielikuvituksellisia muotoja, joita on vaikea päivittää ajallisesti. Niistä löytyy kuitenkin piirteitä ja yhdistelmiä, jotka liittävät ne johonkin suurista valtatyyleistä.

1780-luvulla Jaatisen mukaan (1989, 117) tärkeisiin rakennuksiin ja mahtaviin taloihin alettiin tekemään pariovia. Peiliovien ylimmät peilit alettiin korvaamaan erimuotoisilla lasiruuduilla 1800-luvun alun jälkeen. Samoihin aikoihin, kun oli käytössä jo pariovi ulko-ovena, sen yläpuoliseen karmiin alettiin myös liittämään parioven levyinen ikkunankarmi, jossa oli rivi pieniruutuisia ikkunoita (Rosén 1984, 10–11).

1900-luvun alussa peilit kapenivat ja niitä valmistettiin kaksinkertaisella rakenteella, oven ulkopuolen- ja sisäpuolen peilillä, jossa oli ilmarako. Ulko-ovien kehyspuut valmistettiin totuttua leveämmäksi. Oven alareunaan kiinnitettiin metallilevy potkulevyksi. Pohjoismaissa peiliovet esiintyivät samankaltaisina, teollinen valmistaminen aiheutti vakiintuneita mittoja sekä työtapoja. Tähän asti ovet oli valmistettu tavallisesti rakennuspaikalla. Vasta puusepänverstaiden yleistyttyä 1910-luvulla käytettiin karmissa lisänä rautanaulaa. (Jaatinen 1989, 117, 122.)

3.3.2 Peilioven kehyspuun valmistus

Jaatinen (1989,115–116) kertoo, että ennen puusepänverstaiden ja teollisesti valmistettujen ovien tuloa ulko-ovien lauta kuivattiin rakennuspaikalla ulkokuivaksi, sisäovien sisällä sisäkuivaksi. Pukin päällä työmaalla höylättiin käsin ovien kehysmateriaaliksi 50mm vahvaa soiroa. Peilioven kehyspuun reunaan höylättiin liitosta varten uurteet. Liitokseen oli kokeiltu jiiriä. Kestävämpiä liitoksia saatiin höyläämällä myös liitoskohtiin uurteet.

Puun liikkeitä, halkeamista ja kiertymistä tunnettiin. Kehyspuu sahattiin lankusta kapeaksi laudaksi ja liimattiin liimapuuksi. Kuultokäsiteltävää ovea valmistettaessa pinta saatiin virheettömän näköiseksi, kun siihen liimattiin 6–8mm:n vahvuista koivuviilua. Sisälle jäi pihkapuu oksineen. Tammipuun tiedettiin myös kieroutuvan helposti massiivipuuna. Siispä sille rakennettiin kehyspuurunko koivusta ja se päällystettiin 8-10 mm vahvalla tammilevyllä näkyviltä sivuilta. Liitoksena peiliovien kehyspuussa oli leveät tappiliitokset. Tappiliitos kiilattiin koloonsa ulkoa päin kahdesta kohdasta. (Jaatinen 1989, 115.)

Jokamiehen rakennusopas omakoti- ja talkoorakentajille W. Mandelin 1946, mainitsee että ovien rakentaminen karmeineen sujuu puhdetöinä iltaisin. Onhan rakennustarvikeliikkeissä ollut kautta aikojen tarpeeseen sopivaa lista- ja lankkutavaraa sekä ovivaneria. Näin tekijälle jää vain liitos- ja kasaamistyö. Totta totisesti, hän mainitsee tosin että työ vaatii tekijältään tiettyä ammattitaitoa.

3.3.3 Peilioven peilin valmistus

Useita kapeita naaras- ja urosreunaiseksi höylättyjä soiroja liimattiin yhteen, että saatiin tarpeeksi leveitä peiliihioita, kertoo Jaatinen (1989, 117) peilin rakentamisesta. Hän jatkaa että myös ponttausta käytettiin. Peilien säteen suuntaan leikattu (Heinonen, Joki & Kovanen 1970, 25) puumateriaali höylättiin 25 mm:n paksuisiksi. Puun syyn suunta asetettiin pystyyn. Yleensä peilin reunaan höylättiin ja taltattiin oheneva profiili. Profiilin tuli olla tasaisena oheneva, että peili ei riko eläessään naaraspontin reunaa. Samasta syystä peilin reunaa ei päästetty uppoamaan kehyspontin pohjaan asti, vaan liikkumavaraa tuli jäädä 4–6 mm. 1920-luvulla pei-

leissä alettiin käyttää puun sijaan vaneri- tai puukuitulevyjä. 1800–1900-luvun taitteessa koneellinen valmistus ylti myös höyläykseen.

3.4 Pariovet

Jaatisen (1989, 16) mukaan 1780-luvulla muotitietoinen kuningas Kustaa III toi uusklassiset piirteet rakentamiseen. Korkeus ja leveys tuli näkyä, ”porte à deux battans”, kaksipuoliset ovet kulkeutuivat ranskasta maahamme kustavilaisuudeksi muokattuna tärkeisiin huoneisiin. Peiliovien ylä- ja alapeilit saivat täysrankalaisen rakenteen ja keskipeili puoliranskalaisen (Rosén 1984, 11). Tuolloin alkoi myös huuloksen teon aika. Huuloksen porrastus tiivistä oven sivu- ja yläreunan (Heinonen, Joki & Kovanen 1970, 67). Jaatinen (1989, 16) kertoo, että joskus huullos tehtiin jo ovikehykseen, mutta helpompi ratkaisu oli lisätä lyöntilista. Se kiinnitettiin käyntioveen. Kiinni jäävässä ovesta lyöntilista kiinnitettiin sisäpuolelle tai jätettiin ilman.

Valosen mukaan (1994, 60) empiren aika toi pariovien peileihin koristeita mm. vioneliöitä ja ympyröitä. Maalaus käsittelyt yleistyivät. Oviin käytettiin öljymaalia tai ne ootattiin matkien jalopuita. Jo 1800-luvun lopulla Ruotsissa valmistettiin teollisesti yksittäis- ja pariovia. (Jaatinen 1989, 117–118.)

3.5 Laakaovet

1920-luvulla funktionalismi teki kiinteästä sisustuksesta taustaa. Toisaalta yhteiskunnan kehitys vaati osansa. Sanottiin, että helposti puhdistettavat pinnat olivat tarpeen julkisissa laitoksissa. Peiliovien monimuotoisuus sai väistyä ja uusista ovista tehtiin sileitä. Sileää laakaovea alettiin käyttämään väliovena. Yksi laakaoven tekotapa oli lamelliovi. Se koottiin kehyksen väliin liimatuista kuudesta nelitahtoisesta listasta. Tämä rakenne päällystettiin 3–12 mm:n vahvuisella vanerilla kaikilta puolilta. Vanerina käytettiin jaloja laatuja kuten tammea, mahonkia, pähkinä- ja teakpuuta. Tuolloin saatettiin vanerilla päällystää myös peiliovet. 50 vuotta sileät laakaovet säilyttivät suosionsa. Kun 1970-luvulla jälleen alettiin valmistamaan pei-

liovia uudelleen, uudet valmistustavat tuottivat enää vain halpoja oven näköisiä kopioita. (Jaatinen 1989, 117–118.)

4 OVIEEN HELAT

4.1 Saranat

Keskiajan puurakenteisten saranajärjestelmien seuraajat olivat 1500-luvulla rautaisia pitkiä ja kapeita pantoja. Hakasaranan kiskot olivat koko ovilehden levyiset. Kiskon lyhentyessä kärki jäi ovilevyn päälle näkyviin, se oli joko suora kisko, suippolehtipäinen tai rullan muotoinen. Saranan kiskon tehtävänä oli myös vahvistaa oven rakenne sekä sitoa vaakasuunnassa laudat yhteen. 1500–1600-luvuilla kisko lyheni ja kiskon pää halkaistiin koristeeksi. (Valonen 1994, 55.)

Renessanssin ovityyppi kehystetyillä peileillä korvasi lautaoven. Tällöin ei enää tarvittu rautaista tukea. Saranan oven pinnalla oleva osa lyheni jälleen. Se muotoutui S-kirjainta muistuttavaksi takorautasaranaksi (Rosén 1984, 58–59). Ajanjakso alkoi 1600-luvulla. Koko vuosisadan ajan S-muoto pysyi saranoissa jossakin muodossa. Toisarvoisiin tiloihin tätä S-saranaa ja pukinsarvisaranaa käytettiin 1800-luvun lopulle asti. (Jaatinen 1989, 122.)

1700-luvulla saranoiden koko pieneni, niiden muoto pyöristyi. Myöhäisbarokin leveysaranamuoto oli reunoista pyöristetty suorakaide. 1700-luvun lopun suosittu saranamuoto oli piparkakun muotoinen sarana (Härö 1976, 122). Rokokoon ajan sarana oli soikea vähäisin koristeileikkauksin (Gudmundsson 2004, 36).

1700-luvulla alkoi nuppisaranan valtakausi. Saranaa kutsutaan myös barokkisaranaksi ja sillä oli voimakkaasti koristellut nupit. (Rosén 1984, 62).

1800-luvulla saranat olivat edelleen nuppisaranoita, vain vaatimattomammalla koristelulla varustettuna. 1800- ja 1900-luvuilla pieniin oviin ja luukkuihin valmistettiin yksinkertaisia lehtisaranoita. (Gudmundsson 2004, 36.)

Nämä kahden vuosisadan nuppisaranat saivat väistyä teollistumisen tuotua suippopäiset tolppasaranat käyttöön (Jaatinen 1989, 122). Suippopäisestä saranasta oli erilaisia variaatioita, kiinteällä ja irtonaisella sokkanaulalla, sekä koristenupilla ja ilman sitä. Käytössä oli myös taottu hakasarana. (Pienpainatteet-digitoidut aineistot). 1940-luvulta valmistettiin nostosaranoita pyöristetyillä nupilla. Niiden valtakausi

oli 1950–60-luvuilla (Rakennusapteekin käsikirja 2011, 37). Tämän jälkeen tuli käyttöön uuden ajan saranat joiden sisällä käytettiin kuulalaakereita (Makkonen 1980, 125).

4.2 Painikkeet ja vetokahvat

Ovaalin muotoisia nuppeja käytettiin kahvana jo 1700-luvulla. 1800-luvulla upotetut lukot yleistyvät parioviin. Niihin alettiin käyttämään muodoltaan torven muotoisia tai käyriä painikkeita eli kahvoja. Postitorven muotoisia painikkeita oli valmistettu jo 1700-luvulta alkaen. Seuraavan vuosisadan lopulla yleistyivät kokonaan messingistä tai messingistä ja puusta valmistetut painikkeet. Näiden kahvojen päissä oli nuppi koristeena. Painikkeen kiinnityshela oli pyöreä. 1870-luvulta 1900-luvun puolelle painikkeen kiinnityshela on usein neliön muotoinen ja runsaasti koristeltu. (Rakennusapteekin käsikirja 2011, 68–77.)

1800-luvun painikemallissa voi kahvan käyrä osa olla leikkaukseltaan kuusikulmainen. Itse kahva oli suora ja litteä. Kun kahva on jouduttu uusimaan, vanha painikekilpikin on saatettu uusida, ja vain vanha avainkilpi on jäänyt paikalleen. Uudemmassa 1900-luvun mallissa painekilpi ja erillinen kahva ovat koristelemattomia. Muodot ovat pyöreämpiä kuin vanhempien kulmikkaat mallit. (Jaatinen 1989, 122.)

Pitkämalliset vetokahvat olivat aluksi Jaatisen mukaan (1989, 123) puisia ripoja tai nuppeja. 1800-luvulla metalliset vetimet alkoivat yleistyä. Eri tyylikausien aikana valmistettiin kaudelle ominaisen näköisiä vetokahvoja. (Rakennusapteekin käsikirja 2011, 78.)

4.3 Avainkilvet

Avainkilpi suojaa lukkoa ja estää avaimella oven raapimista. Vanhat 1700- ja 1800-lukujen avainkilpimallit ovat soikioita ja vinoneliöitä (Polari 1975, 153). 1800-luvun lopulla avainkilvet olivat usein neliön muotoisia ja koristeltuja. Vuosisadan loppupuolella niitä valmistettiin monenlaisia, Valtatyylien muutokset aiheuttivat

runsauden. 1900-luvulla avainkilpi pelkistyi takaisin ympyräksi. (Rakennusapteekin käsikirja 2011, 70–75.)

5 PIRKANMAALAISTEN KIRKKOJEN OVIA

Tässä luvussa esitellään Pirkanmaalaisten kirkkojen ulko-ovia. Kuvatut kirkot rajoittuvat Pirkanmaan eteläiseen osaan. Lukumäärällisesti alueelta tuli jo liian suuri otos, joista valitsin tutkielmaa varten mahdollisimman pienen määrän kirkkoja, kuitenkin edustaen mahdollisimman suurta aikaskaalaa. Kirkkojen ovien aineistot on esitetty aikajärjestyksessä, vanhimmasta nuorimpaan. Myöhäiskeskiaikaisten kirkkojen lisäksi on edustettuna kolme vuosisataa. Myöhäiskeskiaikaisten rakennusten tarkkoja rakennusaikoja ei ole tiedossa. Nämä kuvatut rakennukset ovat joko tuhoutuneet jossakin vaiheessaan, tai joutuneet muutosten kouriin, joten niiden ovet voisi esitellä myös niiden korjausajan suhteen. Lindbergin teoksesta on poimittu korjaukset, jotka on tehty ennen vuotta 1934. Usean kirkon yhteydessä on seurakunnan kotisivulta poimittu tieto kirkon viimeisimmästä korjauksesta, jos kirkossa on suoritettu korjauksia Haapion teoksen valmistuttua 1980. Kotisivuja ei ole merkitty lähteiksi.

Jokaisesta kirkosta on kuvattu kaikki ovet ainoastaan ulkopuolelta. Mikäli kirkossa on eri ajoilta ovia, ne on pyritty esittämään tässä tutkielmassa. Ovien saranat ja vetimet on myös kuvattu. Saranoista on mainittu vanhimmat, mikäli ovissa on eriaikaisia saranoita.

Tässä tutkielmassa kirkkojen paneeliovien runkona ei ole lautaovet. Koska ovia on tutkittu vain ulkopuolelta, ovet on nimetty sen mukaan miltä ne näyttävät.

Kun ovien vetimistä ei ole arvioissa kerrottu mitään, niiden näköisiä ei ole löytynyt mistään lähteistä.

5.1 Sääksmäen kirkko

Kuva 2. Sääksmäen kirkko

Sääksmäestä tuli kirkkopitäjä 1200-luvulla (Valkeapää 2010, 7). Seurakuntana se mainitaan vuonna 1340. Sääksmäen kivinen kirkko rakennettiin 1400-luvulla, keskiaikaisen tavan mukaan suorakaiteen muotoiseksi, johon liittyi sakaristo ja eteinen. Kirkko on itä-länsi suunnassa. Pohjoisseinustalla on sakaristo ja eteläseinällä asehuone. (Niiranen & Pakkala 1981, 203.)

Päädyissä on tiili- ja komerokoristeluja. Kirkko oli aluksi kaksilaivainen. Kirkkoon on tehty useita muutoksia. Se on nyt yksilaivainen pitkäkirkko entistä pienemmillä kylkiäisillä. 1929 kirkko ja tapuli paloivat perusteellisesti. (Hämeen läänin kirkot 1988, 168.)

Korjauksia on tehty 1738, 1769–70, 1839–40, 1850-luvulla, 1860, 1924–25, 1932–33, (Lindberg 1934, 261). Sekä seurakunnan kotisivun tietojen mukaan 1990.

5.1.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 3. a) Sääksmäen kirkon pääovi ja b) oven kahva.

Kuva 4. Sääksmäen kirkon oven sarana.

Sääksmäen kirkon pääovet ovat tyypiltään pariovet. Ne ovat uurretut sulkapaneeliovet. Paneelilaudassa on pontti. Lauta on leveä ja sen reunat on höylätty muotoon. Panelointi on kehystetty. Lyöntilistaa ei rakenteessa ole. Ovien päällä on kaari-ikkuna. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla. Kahvoissa on kirkollinen aihe.

5.1.2 Arvio kirkon ovista

Kirkko on keskiaikainen luonnonkivikirkko, joten 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa suositut sulkapaneeliovet sopinevat sen alkuperäiseen luonteeseen. Tätä ovimuotoa alettiin valmistaa uudelleen 1920-luvulla. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoilta, joita on käytetty 1940–60-luvulla. Ovet ovat hyvin hoidetun näköiset.

5.2 Lempäälän Pyhän Birgitan kirkko

Kuva 5. Lempäälän kirkko.

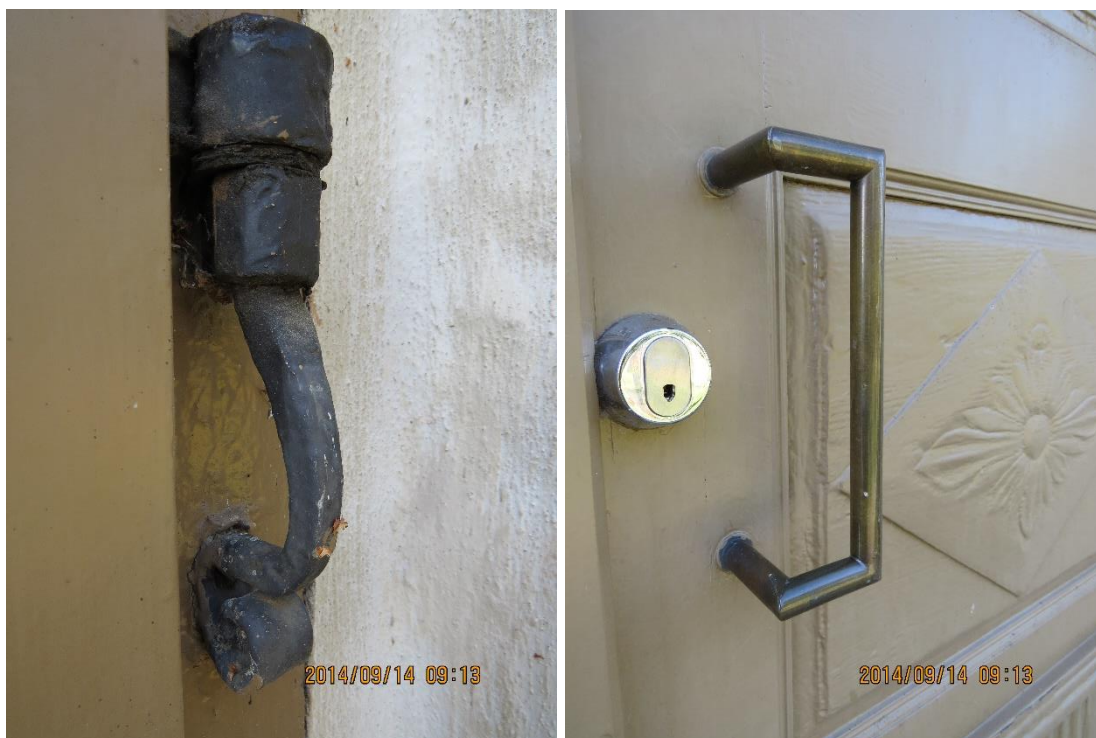
Lempäälä pitäjä on peräisin keskiajalta. Se oli emäseurakunta 1400-luvun alussa. Kivikirkko rakennettiin 1440–50 tai 1461, samoihin aikoihin oli edellinen kirkko tuhoutunut. Kirkko on pyhitetty Pyhälle Birgitalle. Siinä on yleinen keskiaikainen muoto, suorakaiteen muotoinen runkokuone, satulakatto ja korkea pääty. Länsi- ja itäpäädyissä on komerokoristelua. 1835–38 kirkko laajennettiin ristikirkoksi A.F. Granstedtin Suomen Intendentti Konttorin piirustusten mukaan. Kirkko paloi sodassa 1918 ja korjattiin takaisin käyttöön. Korjauksia kirkossa on tehty vuonna 1835–38, 1895, 1924 (Lindberg 1934, 145). Sekä seurakunnan kotisivun tietojen mukaan 1984 ja 2003.

5.2.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 6. a) Lempäälän kirkon pääovi ja b) sakastin ovi.

Kuvat 7. a) Lempäälän kirkon oven sarana ja b) sen kahva.

Lempäälän kirkon ovet ovat pariovia. Ne ovat kehysrakenteiset peiliovet, jonka rakenne näyttää puoliranskanlistaovelle. Niissä on kolme peiliä, joissa yläpeili on korkein ja keskipeili on pienin. Koristeleikkaukset ovat matalaprofiilisia. Alapeilissä on tyylitelty veistetty kuvio. Lyöntilistoissa on vain kulmat pyöristetty ja yläpäässä paksunnos. Erillisenä rakenteena ovien yläpuolella on kolmiosainen ikkuna. Saranat ovat taotun näköisiä ja jykeviä. Kahvat ja lukkokilvet näyttävät nykyaikaisille.

Sakastin ovi näyttää itään. Se on kehysrakenteinen peiliovi, jonka rakenne näyttää puoliranskanlistaovelle. Niissä on kolme yhtä korkeaa peiliä, jotka on valmistettu höylätystä paneelistä. Kaikki leikkaukset ovat suoria. Lyöntilista on kulmistaan kevyesti pyöristetty, ilman koristeita. Oven päällä on kaareva yläikkuna, joka täyttää luonnonkivistä muuratun seinän aukon. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla.

5.2.2 Arvio kirkon ovista

Pääovet ovat kehysrakenteiset pariovet. Peilijaotus vaikuttaa kustavilaistyylliseltä 1700-luvun lopun suosituille kolmepeiliselle mallille, jossa peilit on kiinnitetty puoliranskalaisella tavalla. Ylä- ja keskipeileissä on veistetty vinoneliö ja alapeilin veistetty kuvio muistuttaa levenevää rihlausta seuraavan aikakauden, 1800-luvun empiren tyylin mukaan. Ovet voivat olla ristikirkoksi muuttamisen ajalta. Saranat ovat taotun näköiset pölkkyhakasaranat.

Sakastin peiliovet näyttävät peilijaon perusteella 1850–1900-luvulla suosituille mallille. Tämän tapainen ovimalli yleistyi uudestaan käyttöön 1920-luvulla. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoille, joita on käytetty 1940–60-luvulla.

Ovien kunto on varjoisilla puolilla hyvä, auringon ja sateen vaikuttavilla puolilla on havaittavissa pintojen kulumista.

5.3 Kangasalan kirkko

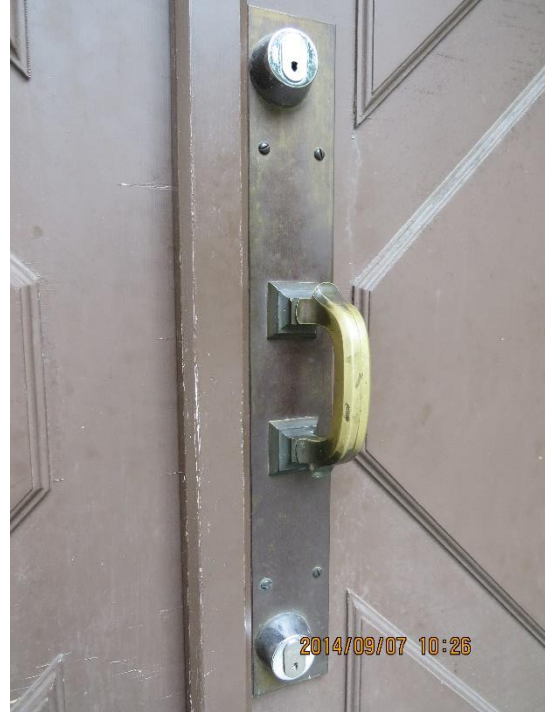

Kuva 8. Kangasalan kirkko.

Kangasala on mainittu oman papin seurakuntana vuonna 1366. Seurakunnan kirkko on mainittu vuonna 1558, kun kirkkohopeita on verotettu. Kangasalan kivi-kirkko on rakennettu vuosina 1764–67 Antti Piimäsen tai Ruotsin Intendenttikonttorin piirustuksin vuodelta 1762. Kirkko on tornillinen ristikirkko, jossa sakaristo on pohjoisessa ristivarressa. Torni on rakennettu uudelleen 1799–1800 sortumisen jälkeen. Piirustukset olivat tuolloin Ruotsin Intendenttikonttorin vuodelta 1785, torni päättyy lyhtypäätteiseen kupuun. Korjauksia kirkossa on tehty vuonna 1799, 1800, 1896, 1924 (Lindberg 1934, 80). Haapion (1980, 105) mukaan korjauksia on tehty myös 1955. Sekä seurakunnan kotisivun tietojen mukaan viimeksi 1980-luvulla.

5.3.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 9. a) Kangasalan kirkon pääovi ja b) oven kahva.

Kuvat 10. a) Kangasalan kirkon ulkokomeron ovi ja b) sen sarana.

Kangasalan kirkon pääovet ovat tyypiltään pariovia. Ne ovat laakaovet joihin on kiinnitetty ruutupaneeli pintaan. Lyöntilistoissa on kulmat pyöristetty ja ylä- ja alapäässä listaa on paksunnos. Ovien päällä on kaari-ikkuna. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla. Kahvat ovat metalliset.

Toisarvoisten tilojen ovet ovat kehysrakenteiset ruutupaneeliset yksittäis- ja pariovet. Ruuduissa on koristeleikkauksia. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi. Saranat ovat nostosaranat kartiomaisella nupilla. Kahvat ovat metalliset.

5.3.2 Arvio kirkon ovista

Pääovien vinoruutuiset paneeli-ovet on valmistettu ilmeisesti vanhan mallin mukaan rekonstruoiden. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoilta, joita on käytetty 1940–60-luvulla. Kahvan vetimen kuva löytyy Björkbodan tehtaan hintaluettelosta (1899, 15), tosin kahvan lukkolevy ja lukot poikkeavat kuvista.

Vinoruutupanelointi periytyy jo 1600-luvulta. Nämä toisarvoisten ovien vinoruutupaneloinnit on kiinnitetty kehysrakenteeseen. Kehysrakenne on naulattu puunauloin. Saranat ovat nostosaranat kartiomaisella nupilla, joita on käytetty 1800-luvun jälkipuolelta 1950-luvulle asti. Kahvan kuva löytyy Björkbodan tehtaan hintaluettelosta (1899, 15).

Ovet ovat hyvin hoidetun näköiset.

5.4 Punkalaitumen kirkko

Kuva 11. Punkalaitumen kirkko.

Punkalaidun oli Huittisten pitäjässä kappelina vuonna 1541. Omaksi kirkkoherrankunnaksi se erotettiin 1639. Punkalaitumen seurakunnan puinen kirkko on rakennettu vuonna 1774 Joh. Björmanin johdolla. Se on tornillinen pitkäkirkko, jonka pitkillä sivuilla on runkokuonetta matalammat poikkisakarot. Torni on lounaissuomalaiseen tapaan tapulimaisesti nivelletty runkokuoneeseen. Kirkossa on tehty korjauksia 1798, 1857–59, 1873, 1899, 1909 (Lindberg, 1934, 210). Haapion (1980, 268) mukaan korjauksia on tehty myös 1939, 1974. Sekä seurakunnan kotisivun tietojen mukaan viimeksi 1983.

5.4.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 12. a) Punkalaitumen kirkon pääovi ja b) sen sarana.

Kuvat 13. a) Punkalaitumen kirkon papin ovi ja b) sen kahva.

Punkalaitumen kirkon pääovet ovat pariovia. Ne ovat listoilla rajatut peiliovet, joissa on kolme saman suuruista peiliä päällekkäin. Peileihin on veistetty kirkon tunnuksia. Lyöntilista on profiililista. Ovien päällä on kaksiruutuiset ikkunat, jotka ovat ruutuihin jaetut. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi ja niiden ulkopinnassa on potkulevyt. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla. Kahvat ovat metalliset.

Sakastin ovi on yksittäinen kehysrakenteinen peiliovi, jonka rakenne näyttää puoliranskanlistaovelle. Siinä on kolme peiliä, joista yläpeili on korkein ja keskipeili on pienin. Peilit on koristeltu vinoruuduilla. Ylimmässä peilissä on vinoruutuinen lasi. Ovi on peittokäsitelty ruskeaksi. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla. Kahvat ovat metalliset.

5.4.2 Arvio kirkon ovista

Pääovien peilijaotus vaikuttaa 1800-luvun jaolle. 1920-luvulla jaotus tuli uudestaan suosituksi. Saranan malli vaikuttaa 1800-luvun lopun mallille. Oven kahva löytyy Kellokosken tehtaan hintaluettelosta, nr. 29, joka on julkaistu 1.1.1929 (Pienpainatteet-digitoidut aineistot).

Sakastin peiliovi näyttää 1850–1900-luvulla suosituille mallille. Tämän tapainen ovimalli yleistyi uudestaan käyttöön 1920-luvulla. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoille, joita on käytetty 1980-luvulta alkaen. Kahvan kuva löytyy Björkbo-dan tehtaan hintaluettelosta (1899, 15).

Osa ovista on huoltokäsittelyjen tarpeessa.

5.5 Akaan Toijalan kirkko

Kuva 14. Akaan Toijalan kirkko.

Akaan seurakunta mainitaan jo keskiajalla, se on erotettu Sääksmäestä pitäjänä vuonna 1483. Seurakunnan nykyinen kirkko on puurakenteinen, se on rakennettu 1816–17, Intendenttikonttorin piirustusten C. Bassin mukaan. 1800-luvun loppupuolella rakennukseen on tehty muutostöitä, mahdollisesti v.1895. Korjauksia kirkossa on tehty myös vuosina 1908–09, 1924 (Lindberg 1934, 12). Haapion (1980, 336) mukaan korjauksia on tehty myös 1935, 1967.

5.5.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 15. a) Toijalan kirkon pääovi ja b) sen sarana.

Kuvat 16. a) Toijalan kirkon pääoven kahva ja b) sakastin pariovi.

Akaan kirkon pääovet ovat pariovia. Ne ovat kehysrakenteiset peiliovet, joiden rakenne näyttää puoliranskanlistaovelle. Niissä on neljä yhtä suurta peiliä. Lyöntilistoissa on vain kulmat pyöristetty. Erillisenä rakenteena ovien yläpuolella on kolmiomainen ikkuna jonka huippu on vaakasuora. Ikkuna on jaettu useisiin ruutuihin. Länsitornin pariovissa on useanlaisia saranoita. Vasemmanpuoleisessa ovesta on kolme 24 cm korkeaa nostosaranaa sorvatulla nupilla. Oikeanpuoleisessa ovesta on kolme nostosaranaa pyöristetyllä nupilla ja yksi nostosarana kartiomaisella nupilla. Kahva on metallinen.

Sakastin ovi itäpäädyssä on pariovi. Se on kehysrakenteinen peiliovi, jonka rakenne näyttää kokoranskanlistaovelle. Siinä on kolme peiliä, joista keskimmäinen on korkea. Lyöntilista on kulumistaan kevyesti pyöristetty, ilman koristeita. Ovet on peittokäsitelty ruskeiksi. Saranat ovat nostosaranat kartiomaisella nupilla. Kahva on metallinen.

5.5.2 Arvio kirkon ovista

Kirkon pääovet ovat kehysrakenteiset pariovet. Neljäpeilinen jaotus oli käytössä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Vasemman oven saranat ovat 1800-luvulta. Käyntioven kolme nostosaranaa pyöristetyllä nupilla ovat 1980-luvulta alkaen olleet käytössä ja yksi nostosarana kartiomaisella nupilla on 1800-luvun lopulta 1950-luvulle. Kahvan kuva löytyy Björkbodan tehtaan hintaluettelosta (1899, 15).

Ovet ovat huollon ja käsittelyiden tarpeessa.

Kirkon muut pariovet ovat ulkonäöltään saman näköisiä, mutta nähtävästi uusittuja. Saranat ovat 1960–80 luvulta. Pohjoisoven kahvan kuva löytyy Björkbodan tehtaan hintaluettelosta (1899, 15). Etelän puolen ovesta on erilainen vetokahva.

Sakastin peiliovet näyttävät peilijaon perusteella 1850–1900-luvulla suosituille mallille. Tämän tapainen ovimalli yleistyi uudestaan käyttöön 1920-luvulla. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoille, joita on käytetty 1940–60-luvulla. Kahva on messinkinen komeron oven kahva 1900-luvulta. Ovet ovat hyvässä kunnossa.

5.6 Sahalahden kirkko

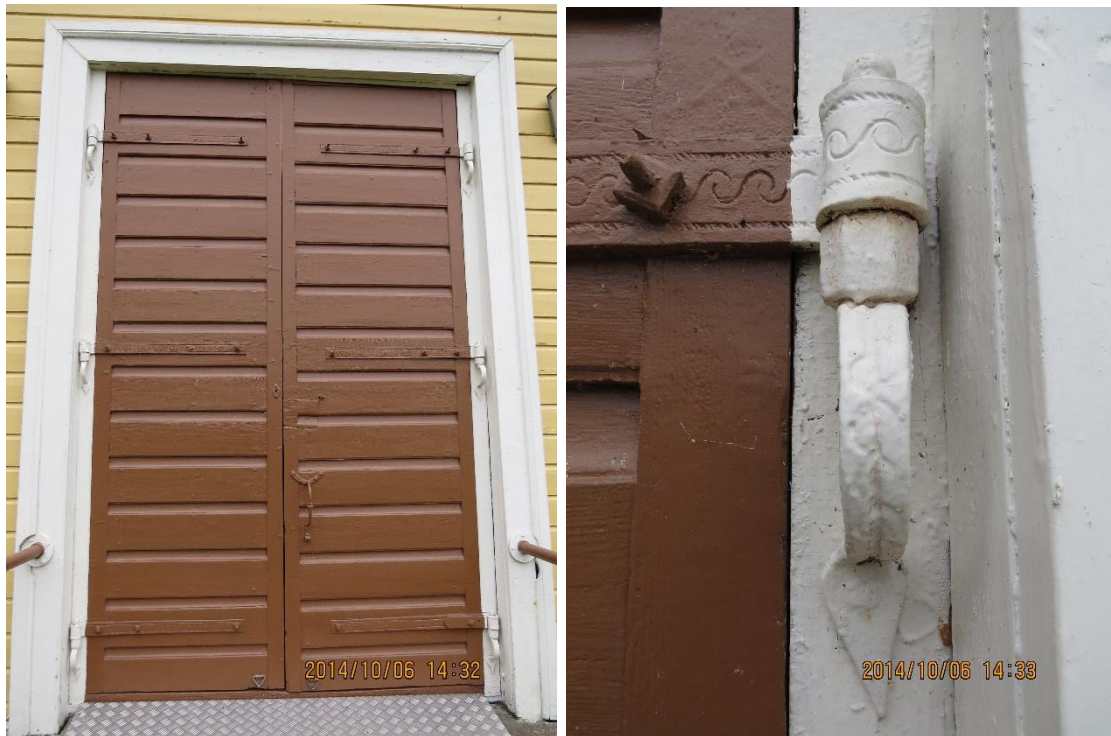

Kuva 17. Sahalahden kirkko.

Sahalahti perustettiin vuonna 1559 Pälkäneen pitäjään kuuluvana kappelina. Sahalahti erotettiin omaksi kirkkoherrankunnaksi vuonna 1581. Sahalahden kirkko on rakennettu 1827–28 C.L. Engelin johdolla. Piirustukset ovat vuodelta 1827. Tyypiltään se on keskeisesti korostettu ristikirkko, sen sisänurkat on viistetty. Empiretyylisen rakennuksen tunnuksia ovat seinäpilasterit, palkistot ja päätykolmiot, joita on uusittu 1895 remontissa. Kirkon torni on rakennettu 1844 E. Lohrmannin johdolla. Intendenttikonttorin piirustukset ovat vuodelta 1843. Tällöin torni ja kirkko liitettiin yhteen matalalla solalla. Korjauksia kirkossa on tehty vuonna 1895, 1900–02. (Lindberg 1934, 236). Haapion (1980, 292) mukaan korjauksia on tehty myös 1965. Sekä seurakunnan kotisivujen mukaan vuonna 1999–2002.

5.6.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 18.a) Sahalahden kirkon pääovi ja b) sen sarana.

Kuvat 19.a) Sahalahden kirkon solan ovi ja b) pääoven kahva.

Sahalahden kirkon pääovet ovat tyypiltään pariovet. Ne ovat vaakapaneeliovet. Lauta on leveä, siinä on pontti ja sen reunat on muotoon höylätty. Vaakapaneeli on kehystetty. Lyöntilistaa ei ole. Ovet on peittokäsitelty keskiruskeiksi. Saranat ovat taotun näköiset pitkät kiskot ja haka. Ne ovat koristeltuja. Kahvat ovat metalliset.

Tornin ja kirkon yhteenliittymässä, solassa, on pariovet. Ovet ovat kehysrakenteiset peiliovet, joiden rakenne näyttää kokoranskanlistaoville. Ylin ja alin peili on sulkapaneloitu ja keskipeili on ruutupaneloitu vinoneliö. Saranat ovat nostosaranat kartiomaisella nupilla. Kahvat ovat metalliset.

5.6.2 Arvio kirkon ovista

Pääovien vaakapanelointi on ollut suosittu 1800-luvun alussa leveälautaisena ja 1800-luvun lopulla kapeampilautaisena. Saranat ovat taotun näköiset pölkkyhaka-saranat. Kahvat ovat omaperäisiä ja sepän tekemän näköisiä. Ovet voivat olla 1800-luvun alkupuolella valmistetut.

Ovet ovat hyvin hoidetun näköiset.

Peiliovet ovat empiretyylin henkeen rakennetut. Vinoruutu tuli käyttöön jo kustavilaisuuden aikana. Saranat ovat teollisen ajan 1800-luvun lopun, 1900-luvun alun saranoiden näköiset. Kahvoissa on kertaustyylin ajan vaikutteet.

Ovet ovat hyvin hoidetun näköiset.

5.7 Tyrvään kirkko

Kuva 20. Tyrvään kirkko.

Tyrvää on kuulunut Karkun kappeliseurakuntaan ja se on erotettu omaksi kirkkoherrakunnaksi v. 1520 (Lindberg 1934, 283). Entisessä Vammalassa, nykyisessä Sastamalassa sijaitseva Tyrvään tiilinen kirkko rakennettiin vuosina 1848–1855. Se perustuu arkkitehti P.J.Gylichin piirustuksiin. Ristimäisen runkokuoneen sisäkulmat ovat viistetyt. Runkokuoneen pääoven puoleisella sivulla ovat suuret kaksoistornit joiden välinen alue on kerrostettu. (Niiranen & Pakkala 1981, 74.)

Lindbergin tekstin mukaan (1934, 283) katedraaliarkkitehtuuria edustava kirkko on muodoiltaan maaseutumme komeimpia.

Kirkossa on tehty korjauksia 1891, 1898, 1908, 1933 (Lindberg 1934, 283). Haapi-on (1980, 369) mukaan korjauksia on tehty myös 1938. Sekä seurakunnan kotisivun tietojen mukaan 1980-luvulla.

5.7.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 21.a) Tyrvään kirkon eteläisen ristosakaran ovi ja b) oven kahva.

Kuva 22. Tyrvään kirkon oven sarana.

Tyrvään kirkon eteläisen ristosakaran ovet ovat tyypiltään pariovet. Ne ovat metallilevyllä päällystetyt laakaovet. Metallilevyjä on ovea kohti seitsemän palaa, jotka on pokattu toisiinsa kiinni ja naputettu yhteen. Lisäksi pelteihin on lyöty naularivit. Lyöntilistaa ei ole. Ovien päällä on omana rakenteenaan puolipyöreät kaarijaotellut ikkunat. Ovet on peittokäsitelty valkeiksi. Saranat ovat taotun näköiset pitkät kiskosaranat, jotka on niitattu oveen koko sen leveydeltä. Kahvat ovat metalliset.

5.7.2 Arvio kirkon ovista

Laakaovet tulivat suosituksi 1920-luvulla. Tämän tapainen ovimalli ei ollut käytössä kirkon rakentamisen aikaan. Alustana voi olla puuovi, koska jokainen vasaranpään lyönti näkyy pellissä. Ovet on saatettu päällystää pellillä jostakin syystä. Saranat näyttävät sepän takomille, niiden muoto on alkujaan keskiaikainen. Niiden tehtävänä on rakenteen vahvistaminen ja raskaiden ovien paikallan pito. Kahvan tapainen kuva löytyy Rosénin kirjan (1984) kuvituksesta sivulta 67.

Ovet ovat hyväkuntoisen näköiset.

5.8 Metsäkansan kirkko

Kuva 23. Metsäkansan kirkko.

Metsäkansan kirkon on lahjoittanut Eemil Aaltonen synnyinseudulleen. Kirkon on suunnitellut arkkitehti Jaakko Tähtinen ja se vihittiin käyttöön 1939. Pitkäkirkon satulakattoon on nivelletty terävähuippuinen torni. (Niiranen & Pakkala 1981, 202.)

5.8.1 Kuvaus kirkon ovista

Kuvat 24. a) Metsäkansan kirkon pääovi ja b) oven kahvat.

Kuva 25. Metsäkansan kirkon oven sarana.

Metsäkansan kirkon pääovet ovat tyypiltään pariovet. Ne näyttävät uurretuille ruutupaneelioville. Ruutujen reunat on profiloitu. Lyöntilista on profiloitu. Oven yläreuna on kaareva, jossa on leikattu kirkollinen aihe. Ovet on peittokäsitelty valkeiksi ja niiden ulkopinnassa on potkulevyt. Saranat ovat nostosaranat pyöristetyllä nupilla. Kahvat ovat metallia.

5.8.2 Arvio kirkon ovista

Oviin on tehty ruutupaneelia uurtamalla lautaan jo 1700-luvulla. Kirkon pääoviin paneeli on valmistettu irrallisista liitetyistä vinoneliöistä. Ne ovat todennäköisesti alkuperäiset. Saranat näyttävät teollisen ajan nostosaranoilta, joita on käytetty 1980-luvulta alkaen.

Ovet ovat hoidetun näköiset.

6 PÄÄTELMÄT

Aloittaessani tutkielman tekoa katselin kirkkojen kuvia kirjallisuudesta nähdäkseni millaisia ovia niissä oli. Ovien paikalla oli vain tumma läikkä. Arkkitehtien on luultavasti täytynyt suunnitella oven ulkonäkö rakennukseen sopivaksi. Ovista on varmasti piirretty myös työpiirustukset, vähintään klubi-askin kanteen. Työn toteuttaneet puusepät tai kylän mestarit ovat tehneet tarkalleen piirustusten mukaiset ovet, tai he ovat voineet muuttaa jotakin tehdessään. Puuseppä on voinut myös nähdä oven mallin naapurikylässä.

Tarkastellessani ulkoa päin suljettuja ovia, niistä pystyy päättelemään ainoastaan tämän hetken tilanteen. Oven rakenne tulee nähdä myös sisäpuolelta, jolloin saa käsityksen valmistustavasta. Saranoita tutkittaessa ovi on oltava avattavissa. Hyväkuntoiset vanhat saranat on saatettu vaihtaa uusittavaan oveen. Myös kunnostuksen yhteydessä vanhoihin oviin on saatettu vaihtaa uudet saranat. Tutkielmani kirkkojen ovissa olivat kaikki nostosaranat teollisen ajan saranoita, paitsi Akaan Toijalan kirkon pääovessa oli sorvatut saranat toisessa oviparissa. Pölkkyhakasrana kiskolla todistaa kestävyydellään pitkää ikää. Lempäälän kirkon pääovet saatavat olla kirkon korjauksen ajalta 1835–38. Sahalahden kirkossa pääovet saatavat olla tornin ja kirkon yhdistävän solan rakentamisen ajalta 1844 tai jopa alkupe räiset eli vuodelta 1828. Jos pääovet olisi valmistettu 1844, miksi solan ovista olisi tehty erilaiset. Paitsi jos ovia on saatu jostakin. Tyrvään kirkon ovet vaikuttavat myöhemmin pellitetyille. Kirkon 150-vuotis-juhlan kunniakasi kirkosta on kirjoitettu historiikki, joka ei mainitse kirkon ulko-ovia lainkaan.

Helat ovat omaa kokoluokkaansa kirkoissa. Teollisesti valmistetut metallivetimet kirkkoihin ovat todennäköisesti olleet tuontitavaraa. Ruotsin vallan aikaan vetimiä saatettiin tuoda Ruotsista ja Venäjän vallan aikaan Venäjältä. 1800-luvun lopulla niitä valmistettiin Suomessakin. Kansalliskirjastoon on digitoitu jonkun verran eri yritysten valmistamien materiaalien kuva- ja hinta-aineistoa. Sieltä löytyi muutama kirkon kahvat. Tutkielmani kirkkojen ovien vetimiä en löytänyt ulkomaisilta nettisivuilta.

Kirkkoon on päästävä sisälle myös vertaamaan kaikkia ulko-ovia keskenään. Näin voi löytyä vähällä käytöllä säilynyt ovi. Ovia on korjattu ja myös uusittu. Vanhat

ovet on voitu varastoida vintille tai lattian alle, tällaisia tietoja on kirkkoja käsittelevistä kirjoista löytynyt. Vanhoista ovista on voitu ottaa mallia uusien valmistamiseen. Onko tehty myös aivan uusia ovia välittämättä edeltävistä malleista? Kirkonkirjoista ja arkistoista tulee etsiä korjausten tiedot saadakseen tarkempaa tietoa. Kaikkea ei ole ehkä kirjattu.

Joissakin kirkoissa on monenlaisia ovia. Se lienee ymmärrettävää rakennuksessa, joka on nähnyt monta aikakautta. Kirkkojen korjaukset on valmistettu niistä materiaaleista ja niillä tavoilla, joita on ollut tarjolla kulloinkin. Tästä on esimerkkinä Sahalahden kirkko.

Selvittääkseen ovien todellisen valmistusajan tai alkuperäisyyden on ehdottomasti tutkittava arkistojen tiedot. Kaikkia kuitteja ei ehkä ole voitu säilyttää. Yhden kirkon arkiston tutkiminen olisi laajuudeltaan jo opinnäytteen kokoinen. Kirkkojen arkistoista en ole lähtenyt etsimään tietoa, koska kirkkoja oli työni alussa reippaasti toistakymmentä.

Kirjallisuudesta ovista yleensä löytyy tietoa eniten 1600–1700-lukujen lautaovista. Tiedon määrä vähenee tultaessa 1900-luvulle, usein niissä vain esitellään erinäköisiä ovia kertomatta niistä mitään. Luettuani joitakin kirkkojen historiikkeja niissä ei mainita ulko-ovia lainkaan.

Kirkkojen ovissa ei ole mitään kirkoille yhteistä tyyppiä. Ovissa on samoja piirteitä kuin ovien historiassa esiintyy. Ne ovat tyypiltään jonkun suunnittelemaa julkisen rakennuksen ovia. Metallipäällysteiset ovet sopinevat vain kirkkoon. Peili- ja paneeliovet sopisivat lähes mihin tahansa rakennukseen. Useita ovimalleja alettiin tuottamaan uudelleen asuntoihin nousukauden aikaan 1920 alkaen. Kirkkojen ulko-ovista ei voi tyylillisesti päätellä ajoitusta luotettavasti.

Mielenkiintoisimmat ovet ovat kirkoissa, joissa kaikkia ovia ei ole huollettu yhtä hyvin. Esimerkkinä Kangasalan kirkko, jossa ulkokomeron- sekä sprinklerihuoneen ovet ovat vanhempia kuin käyntiovet. Niiden valmistustapa on mielenkiintoinen. Kehykset näyttävät naulatun puunauloin. Nämä ovet voisivat olla 1896 suoritettujen korjausten ajalta. Yleensä mitä käytetyimmät ovet, sen enemmän korjauksia niihin on jouduttu tekemään. Samalla materiaaleja ja osia on jouduttu vaihtamaan uusiin.

Kirkkojen läheisyydessä olevat muut rakennukset, kuten kirkkotapulit, ovat voineet säästyä suurelta hoivalta ja niiden ovet heloineen voivat olla hyvin mielenkiintoisia. Erityisen hienoja metalliovia oli kivisakasteissa.

Kirkkojemme ovet ovat yleensä ottaen hyvässä kunnossa. Toijalan kirkon pääovi alkaa olla pian korjauksen tarpeessa. Se tulee purkaa ja kiristää liitokset uudelleen. Tässä yhteydessä voi olla pelko, että ovi vaihdetaan ja sen luonne tulee muuttumaan. Seurakuntien kiinteistöhuollon henkilöille toivon ymmärrystä säilyttää vanhat liitoksistaan aukeavat ovet alkuperäisenä. Taitavat ammattilaiset osaavat korjata niitä. Jos jostakin syystä ovi joudutaan valmistamaan uudelleen, toivottavasti alkuperäistä mallia noudatetaan tarkasti. Nykyiset työstötavat saattavat aiheuttaa erilaisia ratkaisuja alkuperäiseen nähden. Ja sen vanhan oven voisi sijoittaa kuivaan tilaan säilytykseen.

Vaihdetut pääovet näyttävät uudistetuille, kuten Sääksmäellä ja Kangasalla, sekä sakastin ovet Lempäälässä ja Toijalassa.

Olen todennut oven ajoittamisen ulkonäön perusteella hankalaksi. Mahdollisesti luotettavampi tapa voi olla taottujen metalliosien lukeminen. Sepän työn aikakausien lukeminen on ajoitettavissa tekemisen aikaan. Silloin on tunnettava, millaista työtä kuhunkin aikaan on jo pystytty tekemään. Myöskin lukkojärjestelmien ajoitus voi olla luotettavampi tapa kuin ulkonäön eli tyylin mukainen ajoitus. Helat ovat myös tietyn ajan tuotteita, joiden mukaan ovi tai hela voidaan päivittää. Useassa tutkielman kirkossa oli saman näköinen Björkbodan tehtaan vetokahva.

Kattavaa tutkielmaa varten ovet olisi pitänyt päästä avaamaan ja ne olisi yksilöllisesti inventoitava arkistojen dokumenttien kanssa. Tämä tutkielma antoi yleiskuvan alueen kirkkojen ovista tällä hetkellä. Tutkielman aineisto antaa pohjatietoa ovien ja saranoiden lisätutkimukseen.

LÄHTEET

Björkbodan tehdas. 1899. Hintaluettelo. Kuopio.

Gudmundsson, G. 2004. Byggnadsvård i praktiken: Invändig renovering IV. Lund: Bankes Bokbinderi AB.

Haapio, M. (toim.) 1980. Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Lieto: Etelä-Suomen Kustannus Oy.

Heinonen, A., Joki, R. & Kovanen, J. 1970. Puutyöalan rakenneoppi ja ammattipiirustus. Helsinki: Kirjayhtymä.

Hemgård, Marianne ja työryhmä: Seppälä, A-L., Suna, E. & Saaristo-Levin, H. 2011. Vanhan talon historia ja hoito. 1. suomenkielinen painos. Rakennusperintöä Turunmaan saaristossa. Curatio Turunmaan korjausrakentamisyhdistys ry. Porvoo: Kustannusyhtiö Moreeni.

Hiekkanen, M. 2007. Suomen keskiajan kivikirkot. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Hämeen läänin kirkot. 1988. Toimituskunta. Länsikirja Oy.

Härö, E. & Kaila, P. 1976. Pohjalainen talo: Rakentajan opas. Helsinki: Etelä-Pohjanmaan maakuntaliitto.

Jaatinen, J. 1989. Ovet. Teoksessa: Heikkinen, M., Heinämies, K., Jaatinen, J., Kaila, P. & Pietarila, P. Talo kautta aikojen: Kiinteän sisustuksen historia. Jyväskylä: Rakentajain kustannus Oy.

Keinänen, W. 1930. Lyhyt rakennusopin tietokirja. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kolehmainen, A. 1998. Puurakentamisperinne. Helsinki: Rakennustieto Oy.

Lindberg, C. 1934. Suomen kirkot: Maamme kirkkorakennuksia käsittelevä tietoteos. Helsinki: Kuvataide.

Makkonen, J. ja työryhmä; Malinen, P. & Ovaska, A. 1980. Konepuuseppä II – ammattityö. Joensuu: Ammattikasvatushallitus.

Mandelin, W. 1946. Jokamiehen rakennusopas omakoti- ja talkoorakentajille. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Museovirasto Korjauskortisto. 2000. Ovien korjaus. Museovirasto. Rakennushistorian osasto. Helsinki: Ympäristöministeriö.

Niiranen, P. & Pakkala, M. 1981. Suomen kirkot värikuvina 1. Naantali: Länsikustannus Oy.

Nokela, L. 1982. Sisustustyyliä antiikista nykyaikaan. Keuruu: Otava.

Nokian seurakunta. Varhaiset vaiheet. [verkkosivu] Nokian seurakunta.[Viitattu 18.2.2015] Saatavana:
<http://www.nokianseurakunta.fi/seurakunta/seurakunnanhistoria/varhaisetvaiheet>

Pienpainatteet-digitoidut aineistot-Kansalliskirjasto. Kellokosken Tehdas, Björkbo-da 01.01.1920 [verkkosivu]. Kansalliskirjasto [Viitattu 16.3.2015]. Saatavana:
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/pienpainatte/binding/338880#?page=7>

Pienpainatteet-digitoidut aineistot-Kansalliskirjasto. Kellokosken Tehdas, Björkbo-da 01.01.1929 [verkkosivu]. Kansalliskirjasto [Viitattu 16.3.2015]. Saatavana:
<http://digi.kansalliskirjasto.fi/pienpainatte/binding/338923#?page=52>

Pirinen, K. 1980 Lukijalle. Teoksessa: M. Haapio (toim.) Suomen kirkot ja kirkkotaide 1, Lieto: Etelä-Suomen Kustannus Oy, 5-7.

Polari, O. 1975. Eteläpohjalainen kansantaide. Uusintapainos. Abraham Björklundin Sukuseura ry.

Rosén, S. 1984. Hjälpreda vid kulturhistorisk byggnadsinventering: Meddelande från Nordiska museets kulturhistoriska undersökning. Stockholm: Nordiska museet.

Sinisalo, A. 1980. Suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin vaihteita. Teoksessa: M. Haapio (toim.) Suomen kirkot ja kirkkotaide 1. Lieto: Etelä-Suomen Kustannus Oy, 32–127.

Valkeapää, L. & Ilkka, J. 2010. Sääksmäen kirkon vuosisadat. Hämeenlinna: Sääksmäen seurakunta.

Valonen, N. & Vuoristo, O. 1994. Suomen kansanrakennukset: Seurasaaren ulkomuseon rakennusten pohjalta. Vammala: Museovirasto.